

Brusselse multiculturaliteit: Living apart together

Mark Elchardus & Jessy Siongers
Onderzoeksgroep TOR - VUB

1

Brusselse jongeren over andere culturen: van vijand tot lief

2

Het multiculturele Brussel

- Vreemde nationaliteiten (obv gemeentelijke bevolkingsregisters):
 - 1.048.491 inwoners, waarvan 295.043 of 28% een buitenlandse nationaliteit hebben (januari 2008)
 - + asielzoekers en kandidaat-vluchtelingen uit het wachregister: 29% 'vreemdelingen'
 - Belgische gemiddelde (9.3%)
- Etnische origine
 - 1 januari 1990 - 31 december 2007 : 207.060 naturalisaties in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest
 - Bijna de helft (46.8%) daarvan waren Marokkanen
 - Marokkanen vormen de grootste groep onder de niet-Belgen in Brussel (in onze steekproef: 34% heeft een vader of een moeder van Marokkaanse origine)
 - Brussel telt één van de grootste moslimpopulaties in de Westerse wereld (in onze steekproef: 44.5% noemt zichzelf moslim)

3

Sociale afstandenmaat (Bogardus)

de intimiteit die men bereid is te accepteren of goed te keuren in interacties die men onderhoudt met de leden van andere groepen:

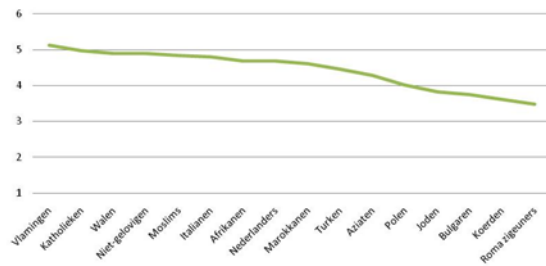
- 1 Ik zou ze niet toelaten tot mijn land
- 2 Ik zou bereid zijn ze uitsluitend als bezoeker in mijn land te hebben
- 3 Ik zou bereid zijn ze als burger van mijn land te hebben
- 4 Ik zou bereid zijn er mee samen te werken
- 5 Ik zou bereid zijn ze in mijn straat als burens te hebben
- 6 Ik zou bereid zijn ze in mijn persoonlijke vriendenkring op te nemen
- 7 Ik zou bereid zijn er mee te huwen

4

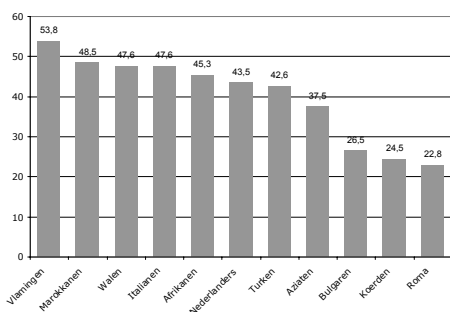
Bereidheid tot sociale contacten

De bereidheid van Brusselse jongeren tot sociale contacten met etnische en religieuze groepen: Gemiddelde scores (1-7)

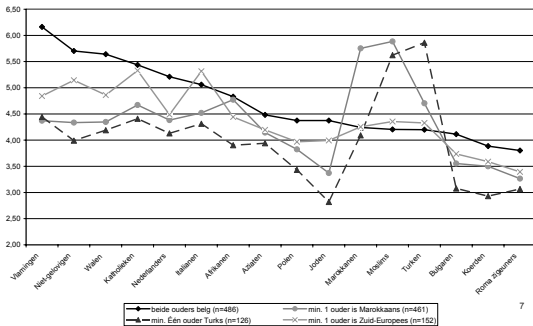
5

Figuur 1. Percentage jongeren dat bereid is de desbetreffende groep in de persoonlijke vriendenkring op te nemen of ermee te huwen

6

Bereidheid tot intergroepscontacten naargelang nationale herkomst

Bereidheid tot intergroepscontacten naargelang nationale herkomst

Aantal duidelijke tendensen

- Eigen groep eerst
- Gevolgd door groepen die qua taal, geografische ligging, cultuur en levensbeschouwing het meest nabij liggen
- Sterke intergroepsconsensus over de laagst geplaatste groepen: Bulgaren, Koerden en Roma-zigeuners (bij Turken nog 1 lager geplaatste groep : joden)
- Bij alle groepen: grotere bereidheid tot sociale contacten met de populatie van West- en Zuid-Europese landen dan deze van bv. Azië en Oost-Europese landen
- Jongeren van Marokkaanse en Turkse herkomst vertonen grotere afstanden met zowat alle outgroepen dan jongeren van Belgische of Zuid-Europese origine
- een sterke gerichtheid op de eigen groep, vertaalt zich over het algemeen niet in een blokkade voor contacten met andere groepen

De contacthypothese getoetst bij Brusselse jongeren

Brusselse context

- Hoog percentage personen met vreemde nationaliteit of origine
- Maar
 - ruimtelijke segregatie
 - Onderwijssegregatie: 'witte'/elite en 'zwarte'/concentratie scholen

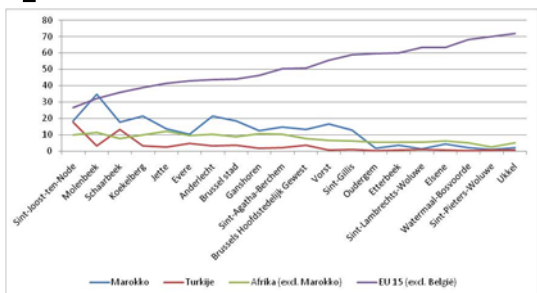
10

% "vreemdelingen" in Brussel

	vreemde bevolking	Marokko	Turkije
Sint-Agatha-Berchem	14,2	2,1	0,3
Ganshoren	14,4	1,8	0,2
Jette	16,2	2,2	0,4
Watermaal-Bosvoorde	16,5	3,7	0,05
Evere	18,6	1,9	0,8
Oudergem	22,2	0,4	0,1
Koekelberg	23	4,9	0,7
Anderlecht	24,5	5,3	0,7
Molenbeek	25	8,7	0,8
Ukkel	26,9	0,5	1,3
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	28,1	3,7	1
Vorst	28,3	4,7	0,2
Sint-Lambrechts-Woluwe	29,1	0,3	0,2
Schaarbeek	29,5	5,3	3,9
Brussel stad	29,6	5,4	1,1
Sint-Pieters-Woluwe	29,8	0,2	0,2
Sint-Joost-ten-Node	33,1	6,1	5,9
Etterbeek	37,8	1,4	0,2
Elsene	41,8	1,8	0,3
Sint-Gillis	42,1	5,4	0,4

11

Samenstelling vreemde bevolking

12

Contactindicatoren

School	Min.	Max.	Gem.
% leerlingen van vreemde nationaliteit in de school (geg. Dep. Onderwijs)	2.7	37.5	21.9
% leerlingen waarvan beide ouders van Belgische origine zijn bij de leerlingen die werden bevroegd per school	0.0	74.4	25.7
% islamitische leerlingen bij de leerlingen die werden bevroegd per school	0.0	100.0	45.7
% leerlingen waarvan minstens één van beide ouders van Marokkaanse of Turkse herkomst is bij de leerlingen die werden bevroegd per school	0.0	94.2	39.9
Wijk waarin de school gelegen is			
% vreemdelingen in de wijk waar de school gelegen is	12.2	40.6	22.2
% Noord-Afrikanen in de wijk waar de school gelegen is	0.4	17.1	4.1
% Turken in de wijk waar de school gelegen is	0.02	8.1	0.7

13

Contacthypothese

- Tegenstrijdige verwachtingen
 - Concurrentie- of competitiehypothese: aanwezigheid en het daaruit voortvloeiende contact houdt een groot risico in te leiden tot verhoogde vooroordelen en ethnocentrisme
 - Contacthypothese: contacten tussen verschillende bevolkingsgroepen zijn bevorderlijk zijn voor de goede verstandhouding tussen deze groepen en gaan etnische vooroordelen tegen

14

Contacthypothese

- Allport (1954)
 - Contact → grotere kennis → meer genuanceerde oordelen
 - 4 voorwaarden voor optimale intergroepscontacten
 - Groepen verwachten en ervaren dezelfde groepsstatus in de bestudeerde context
 - Gemeenschappelijke doelen
 - Geen intergroepscompetitie, maar intergroepssamenwerking
 - Gedragen door gezaghebbende instanties, evt. Met expliciet sociale sancties

15

[Contacthypothese]

- Pettigrew en Tropp (2006)
 - Geen conditionele voorwaarden maar faciliterende condities
 - 5^e conditie: de setting moet participanten de mogelijkheid bieden om vriendschapsrelaties uit te bouwen (langdurig contact)

→ Scholen ideale setting

16

[Contacthypothese]

- Verdere verfijning contacthypothese:
 - intergroepcontacten *kunnen* gevoelens van bedreiging en angst reduceren
 - Twee parallelle bewegingen:
 1. naarmate migrantengroepen groter zijn of als groter worden ervaren → ervaren groepsbedreiging groter → meer etnische vooroordelen
 2. naarmate migrantengroepen groter is → meer kans tot contacten → minder vooroordelen
 - In kleinere settings (bv. Scholen) vnl. beweging 2, in ruimere settings vnl. beweging 1

17

[Analyses]

- Aparte analyses
 - Jongeren waarvan minstens één van beide ouders van Marokkaanse origine is
 - Afhankelijke var.: mate van bereidheid tot sociale contacten met personen geassocieerd met West- en Zuid-Europese landen (Vlamingen, Walen, Nederlanders, Italianen, katholieken en niet-gelovigen)
 - Jongeren waarvan beide ouders van Belgische origine zijn
 - Afhankelijke var.: mate van bereidheid tot sociale contacten met personen geassocieerd met moslimlanden (Marokkanen, Turken & Moslims)

18

Contactindicatoren

- School
 - % leerlingen v an vreemde nationaliteit (obv . geg. Dep. Onderwijs)
 - % leerlingen waarvan beide ouders v an Belgische origine (obv enquête)
 - % islamitische leerlingen (obv enquête)
 - % leerlingen waarvan minstens één van beide ouders v an Marokkaanse of Turkse herkomst is (obv enquête)
- Wijk waarin de school gelegen is
 - % vreemdelingen
 - % Noord-Afrikanen
 - % Turken
- Woonplaats
 - Al dan niet in Brussel (70.3% woont in Brussel)
 - Perceptie van de culturele heterogeniteit van de buurt waarin men woont (3 categorieën)
- Indicator om het intergroepscontact te evalueren: is men al eens slecht behandeld omwille van zijn/haar geloof, taal of huidskleur
- Controle voor geslacht, leeftijd, onderwijsvorm en levensbeschouwing

19

Resultaten

	Belgische jongeren tav moslms		Marokkaanse jongeren tav West/Zuid-Europeaanen	
	Bruto	Gecontroleerd	Bruto	Gecontroleerd
School				
% leerlingen van vreemde nationaliteit			/	/
% leerlingen van Belgische origine	/	/	+*	/
% islamitische leerlingen				
% leerlingen van Marokkaanse of Turkse origine				
Wijk waarin de school gelegen is				
% vreemdelingen	+*			
% Noord-Afrikanen				
% Turken				
Woonplaats				
Brussel	+*	+*	-**	-***
Buurt waarin men woont (ref.: buurt met overwegend Belgische inwoners)				
Buurt met een gelijke mix	****	+*		
Buurt met overwegend inwoners van niet-Belgische origine				

20

Resultaten

	Belgische jongeren	Marokkaanse jongeren
Buurt *ervaringen met andere culturen (ref. cat.: buurt met overwegend Belgische inwoners)		
• buurt met een gelijke mix en heeft nooit negatieve ervaringen gehad	.142 **	.049 n.s.
• buurt met een gelijke mix en heeft negatieve ervaringen gehad	.088 n.s.	.038 n.s.
• buurt met overwegend inwoners van niet-Belgische origine en heeft nooit negatieve ervaringen gehad	-.056 n.s.	.036 n.s.
• buurt met overwegend inwoners van niet-Belgische origine en heeft negatieve ervaringen gehad	-.087 n.s.	-.043 n.s.

21

[Besluit]

- Ondanks de grote heterogeniteit naar etnische herkomst in Brussel en in Brusselse scholen, blijken jongeren nog steeds sterk gericht op de eigen cultuur
- Maakt interetnisch contact de 'andere' meer geliefd?
 - Tegen de verwachtingen in: schoolcontext minder van belang dan de buurt waarin men woont
 - Al dan niet in Brussel wonen
 - Intergroepscontacten kunnen etnische vooroordelen bij Belgische jongeren vooral remmen als zij plaats vinden in buurten waar er een evenwichtige verdeling bestaat tussen autochtonen en allochtonen en als deze contacten als positief worden ervaren

22

[Besluit]

- Wat daarmee aanvangen?
 - woonbeleid dat gericht is op het bewerkstelligen van meer diversiteit in wijken, maar met aandacht voor het 'leefbaarheidsgehalte'
 - Meer analyses nodig naar de houding van minderheidsgroepen/allochtonen ten aanzien van autochtonen alsook ten aanzien van andere etnische groepen

23

[ANTISEMITISME in de Brusselse scholen]

Waarom antisemitisme bestuderen?

- (als zorgwekkend omschreven) toename in verschillende Europese landen
- In internationale rapporten (bv. Center for Research on Anti-semitism, Vienna) gewag van (toename) ernstige incidenten in België/Brussel
- Weinig of niet bestudeerd in Vlaanderen

Antisemitisme meten

- Op zoek naar stereotypen en clichés
- Bijvoorbeeld (Horowitz, 2005): "...een **verbazende bekwaamheid** om te overleven omdat zij een verbazende bekwaamheid hebben in het **beheren en manipuleren van de wereldmarkten**, een parallelle bekwaamheid om zich geplaatst te zien in **posities van grote macht en invloed**, en een cultuur die hen van anderen afscheidt – zowel geografisch als cultureel – wat leidt tot **kliekjesgedrag** en tot een **berekende onverschilligheid tegenover de belangen van de ander**"

Uitspraak	Helemaal (niet) akkoord	Tussen beide	(Helemaal) akkoord
Eigenw. 3.12; % 79; C'alfa .91; Pc loadings .84-.93	%	%	%
De meeste joden denken dat zij beter zijn dan anderen	43	27	30
Joden zetten aan tot oorlog en geven anderen de schuld ervan	44	27	28
De joden willen alles domineren	45	24	31
Als je met joden zaken doet, moet je extra goed oppassen	41	31	28

[Hoe verklaren?]

- **Gevolg etnisch vooroordeel**
- (rationele keuze)
- (contacthypothese)
- **Socialisatie**
- **Anomie-autonomie**
- **Onbehagen-deprivatie**
- **Specifiek voor antisemitisme**
- Theologisch antisemitisme
- (conflict Midden-Oosten, zionisme)

[Algemene verklaringen]

- Socialisatie
 - Mediavorkeur
 - Participatie verenigingsleven
 - Onderwijsvorm (aso, tso, bso)
- Anomie (Durkheim)
 - autonomiestreven
- Onbehagen-deprivatie
 - Onerwijsvorm
 - Soc-ec. Gezin, inkomenssituatie
 - Onderwijs ouders
 - Schoolloopbaan (bissen)
 - onveiligheidsgevoel

[Autonomiestreven (n=1540)]

	Ladingen
Ik doe in de eerste plaats mijn eigen zin. Wat de anderen daarvan denken kan mij niet veel schelen	.73
Ik doe mijn eigen zin en daarmee uit	.70
Ik wil niet aan regels gebonden zijn	.72
Zowel binnenshuis als buitenshuis trek ik me niets aan van de gebruiken en gewoontes in de samenleving	.74
Ik wil zelf kunnen uitmaken wat mag en niet mag	.66
Jezelf zijn betekent: geen rekening moeten houden met de samenleving	.70
Eigenwaarde	3.0
Verklaarde Variantie	50%
Cronbach α	.80

Specifieke verklaring

	Gemiddelde	N	Standaard afwijking
Gelovig + praktiserend christen	38	41	25
Christelijk, maar randgelovig of twijfelend	32	213	21
Moslim	63	359	27
Vrijzinnig, niet-gelovig of ongelovig	31	323	23

Verklarend model

- R^2 (totaal) = 39%
- R^2 (individueel) = 29%
- R^2 (school) = 97%

De verklaringen

- Algemeen gemiddelde: 23.7
- **Verklaringen geldend voor iedereen**
 - Meisje + 0.0
 - Jongen + 9.4
 - Christen prak. + 11.7
 - Christen niet prak. + 1.0
 - Moslim + 28.4
 - Vrijzinnig + 0.0
 - Onveiligheidsgevoel + 3.5

[Verklaringen]

■ Geldend voor de autochtonen

- Autonomiestreven + 5.5
- aso + 0.0
- tso + 6.6
- bso +16.6

[Verklaringen]

■ Geldend voor allochtone niet-moslims

- aso + 0.0
- tso + 6.2
- bso + 18.0
- Max. 10% missing - 6.6

[Verklaringen]

■ Geldend voor moslims

- Populaire mediavorkeur + 4.5

[Verklaringen]

■ **Schoolkenmerken**

- % moslims in schoolbevolking + 0.8

[]

Bevindingen,
interpretaties en
nieuwe vragen

[]

- *Opmerkelijk:* sociaal-economische positie gezin, inkomenssituatie gezin, onderwijsniveau ouders heeft geen rechtstreeks effect bij geen enkele groep
- De onderwijsvorm speelt ook hier een belangrijke rol, doch enkel bij niet-moslims

[

- Antisemitisme bij autochtonen: theologisch, bso, hoog autonomiestreven en hoge onveiligheidsgevoelens (gevoel achterstelling, gevoel bedreiging en geloof in belang autonomie)
- Naast vorm en theologisch, bij allochtone niet-moslams waarschijnlijk de taalvaardigheid (origine?)

[

- *Opmerkelijk* voor moslams is dat bedreiging, sociaal-economische positie, onderwijsvorm, autonomiestreven allemaal geen effect hebben
- Enkel effect mediavorkeur (satelietzenders?)
- In het model blijft antisemitisme aan islamitisch geloof gekoppeld; ten dele verklaard door theologisch antisemitisme en zendervoorkeur, grotendeels onverklaard.

[Het antisemitisme is de Brusselse scholen binnengekomen samen met de moslimleerlingen]

% akkoord en helemaal akkoord	Niet-moslams	Moslams
De meeste joden denken dat ze beter zijn dan anderen	13	47
Joden zetten aan tot oorlog en geven anderen de schuld ervan	8	54
De joden willen alles domineren	11	57
Als je met joden zaken doet moet je extra goed oppassen	13	48

[Het gepast toepassen van de vakoverschrijdende eindtermen?]

In een omgeving waar bij de 50% van de leerlingen moslim is, zou het werken aan verdraagzaamheid bijzondere aandacht moeten besteden aan het antisemitisme
